

III. DEBIUTY EKONOMICZNE

IRYNA DREICHUK

SPOŁECZNO-EKONOMICZNE „CHOROBY” UKRAINY¹

Streszczenie: W artykule rozpatrywane są niektóre skutki światowego finansowo-ekonomicznego kryzysu, mające wpływ na społeczno-ekonomiczny rozwój Ukrainy, w szczególności na dzisiejsze długotrwałe problemy („choroby”) gospodarki Ukrainy, które spowodowały krytyczny stan tego kraju. Autorka artykułu wyjaśnia, dlaczego jest to wynik kryzysu systemu, a nie kryzysu władzy. Ponadto, stawia pytanie, czy istnieje jakaś forma „leczenia” tych chorób i czy będzie ona skuteczna, oraz nie spowoduje jednocześnie nowych poważnych problemów w kraju. W szczególności rozważa, jaka nowa strategia rozwoju polityki ekonomicznej będzie potrzebna na Ukrainie.

Słowa kluczowe: kryzys systemu, główne problemy kraju, strategia rozwoju, kluczowe cele, realizowanie aktywnej polityki, nauka, technologii, innowacje, strategiczne planowanie, sfera Rozsądku, noosfery paradygmat W. Wernadskiego.

1. WSTĘP

Gospodarka podobnie jak człowiek ma prawo chorować. Dzięki przełomowi we współczesnej nauce – diagnozowania, wyznaczenia tych czy innych chorób, ich faz, obserwacji, możemy leczyć różne choroby, a także wpływać skutecznie na organizm jakim jest gospodarka.

Tradycyjne instrumenty, tomografy, biorezonansowe terapie, mikrokamery pozwalają zajrzeć do każdego zakamarki ludzkiego ciała. W odróżnieniu od człowieka droga diagnozowania i leczenia gospodarki jest o wiele bardziej skomplikowana. Podane, główne problemy ludności, dotyczą niestety całego ukraińskiego organizmu państwowego. A jak wiadomo każda choroba niesie za sobą ryzyko komplikacji. Nie możemy leczyć tylko jednej choroby, ani skupiać

¹ Artykuł powstał na bazie referatu wygłoszonego w panelu ekonomicznym („Ekonomiczne i społeczne dylematy gospodarki rynkowej”) IV Międzynarodowej Konferencji Interdyscyplinarnej z cyklu „Jeden świat-wiele kultur”, która miała miejsce w dniach 7–8 listopada 2013 r. w Bydgoszczy.

się tylko na jednej. Jeżeli spojrzymy na kraj, jak na jeden żywy organizm to należy go kontrolować, diagnozować i traktować jak jedną całość. Nie zawsze jest możliwość aby przewidzieć z jaką chorobą przyjdzie nam się zmierzyć i jakie „symptomy” będzie ona przejawiać w społeczeństwie.

2. GŁÓWNE FINANSOWO-EKONOMICZNE PROBLEMY DZISIEJSZEJ SYTUACJI NA UKRAINIE

Ukraina znajduje się w ciężkim, a nawet krytycznym stanie, tak, z punktu widzenia stabilności gospodarki, jak i z punktu widzenia społeczno-politycznej trwałości. Stałe zużycie własnych zasobów rozwoju czynnego systemu doprowadziło gospodarkę do głębokiego kryzysu, z którego wyjście kosztem wewnętrznych zapasów jest niemożliwe, wskutek nieobecności tych źródeł. Odbywa się systemowy kryzys ukraińskiej państwowości, ponieważ przyjmowanie czynnych, stanowczych, antykryzysowych środków jest niemożliwe, a proponowane społeczeństwu tymczasowe decyzje i nieskończone propozycje nie polepszają, lecz pogarszają sytuację.

Dlaczego właśnie kryzys systemu, a nie kryzys władzy? W ramach systemu rządzącego, władza może przegrać z opozycją, ale może też ją pokonać niezależnie od tego czy system będzie trwał czy też upadnie. Jedyną rzeczą, której nie można cofnąć bez racjonalnej przemiany systemu jest jej nieuniknione, szybkie naruszenie całości. Pod pojęciem krachu systemu, rozumiemy upadek wszystkich głównych funkcji. Ukraina znajduje się w katastroficznej sytuacji finansowo-ekonomicznej, która destabilizowała opierające się na bazie podstawy systemu, co doprowadziło do drastycznego i gwałtownego spadku poziomu życia szerokich warstw ludności, a w konsekwencji spowodowało wzrost socjalnego napięcia i radykalizacji opozycyjnej władzy sił politycznych. Głównym problemem jest brak rozwoju i zaniechanie systemu finansowego. Również na liście globalnych problemów jest: spadek objętości produkcji („spadek produkcji przemysłowej za maj 2013 był o 5,6% niższy w porównaniu do kwietnia tego roku, w porównaniu do maja 2012 roku spadł o 9,3%. Według oficjalnych danych w ciągu pierwszych pięciu miesięcy 2013 roku produkcja przemysłowa na Ukrainie spadła o 5,2%”², obniżenie rzeczowej aktywności subiektów gospodarowania, bezrobocie na dużą skalę). „Zgodnie z danymi z Państwowego Komitetu Statystyki na Ukrainie w sierpniu 2013 roku, stopa bezrobocia wynosiła 1,6, a według danych Państwowej służby zatrudnienia w sierpniu 2013 r., było 435.400 bezrobotnych, z czego 339.400 są to osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych; natomiast 247,8 tys. z ogólnej liczby bezrobotnych stanowiły kobiety, 186600 – mężczyźni, oczekuje się, że stopa bezrobocia na Ukrainie, obliczona za metodologią Międzynarodowej organizacji pracy, obniży się z 7,9% w 2012 r. do 6,3% w 2017 r, a wśród mło-

² http://zn.ua/ECONOMICS/padenie-promproizvodstva-v-ukraine-v-mae-uskorilos-do-9-3-124190_.html

dych ludzi będzie to 13% w porównaniu do dzisiejszych 19%”³. Widoczny jest pełny brak płatniczo-rozliczeniowego systemu i kryzys bankowej płynności, skrócenie importu i eksportu. Według departamentu działalności gospodarczej na Ukrainie, w okresie od stycznia do sierpnia 2013 roku, eksport towarów z Ukrainy wyniósł blisko 41 mld dol, importu – powyżej 48 mld dol.; „na Ukrainie od stycznia do sierpnia 2013 r. negatywne saldo handlu zagranicznego towarami stanowiło 7 mld 396,6 mln dolarów. Świadczą o tym dane Państwowej służby statystyki Ukrainy. Pogorszyło się saldo handlu produkcji kompleksu hutniczego (na 1,2 mld dol), rolniczo-przemysłowego kompleksu i przemysłu spożywczego (na 938,2 mln dol), przemysłu chemicznego (na 412,8 mln dol) a także budowa maszyn (na 84,4 mln dol). W tym samym czasie na kształtowanie ujemnego salda wpłynęły poszczególne grupy towarowe: paliwo mineralne, nafta i jej produkty destylacji (10 mld 288,3 mln dol), pojazdy transportu lądowego, oprócz kolejowego (3 mld 702,9 mln dol), maszyny elektryczne (1 mld 666,8 mln dol). Wskaźnik pokrycia importu do eksportu wyniósł $-0,85$ (styczeń-sierpień 2012 r. – $0,82$). Zagraniczne operacje handlowe przeprowadzano z partnerami z 215 krajów świata. Wielkość eksportu do krajów WNP wyniósł 36,1% całości eksportu, Europa – 26,8%, w tym Kraje Unii Europejskiej – 26,2% Azja – 26,3%, w Afryce – 7%, w Ameryce – o 3,7%, Australia i Oceania – 0,1%. Istotny był eksport towarów do Federacji Rosyjskiej – 24,6% od całkowitego eksportu (metale czarne, maszyny mechaniczne, lokomotywy kolejowe), Turcja – 6,1% (metale żelazne, nawozy, oleje i tłuszcze pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego), Chiny – 4,4% (rudę, lesz i popiół, tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, maszyny mechaniczne), Polska – 3,9% (metale czarne, rudę, lesz i popiół, samochody elektryczne), Włochy – 3,8% (metale czarne, zboże, nasiona i plody roślin olejnych), Kazachstan – 3,7% (metale żelazne, lokomotywy, maszyny mechaniczne) i Egipt – 3,4% (metale żelazne, zboże, oleje i tłuszcze pochodzenia zwierzęcego lub pochodzenia roślinnego). W okresie sprawozdawczym, wzrósł również wywóz niektórych towarów: mięso i wyroby drobiowe o 2,4 razy (Rosja, Kazachstan, Irak), olej napędowy – o 76,4% (Rosja, Azerbejdżan, Białoruś), jęczmień-19,4% (Arabia Saudyjska, Jordania, Libia), papierosy zawierające tytoń – 12,7% (Gruzja, Azerbejdżan, Mołdowa), leki – 11,2% (Rosja, Uzbekistan, Kazachstan), rudę i żelazo – 8,9% (Chiny, Czechy, Polska), chleb, wyroby cukiernicze – o 7,4% (Rosja, Kazachstan, Azerbejdżan), nieobrobione materiały drzewne – o 7,2% (Chiny, Turcja, Rumunia), węgla – 4,3% (Turcja, Słowacja, Mołdawia, Republika), obrobionemateriały drzewne – o 3,7% (Turcja, Włochy, Węgry), sery – o 2,7% (Rosja, Kazachstan, Mołdawia, Republika), surówka – 2,7% (Włochy, Turcja, USA). Import z Europy wyniósł 37,3% importu ogólnej objętości, w tym z Unii Europejskiej 35,3%; z krajów WNP – 34,5%, z Azji – 21%, z Ameryki – 6%, z Afryki – 1%, Australii i Oceanii – 0,1%.”⁴. „Największe przychody z Federacji Rosyjskiej – 27,9% (paliwo mineralne, ropę

³ Liczba bezrobotnych na świecie, raport MOP 21.01.2013.

⁴ <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/10/19/310951>

i jej produkty destylacji, maszyny mechaniczne, czarne metale). Chiny – 11,3% (maszyny elektryczne i mechaniczne, obuwie), Niemcy – 9,3% (środki naziemnego transportu, oprócz kolejowego, maszyny mechaniczne i elektryczne), Polska – 5,3% (paliwa mineralne, ropa i jej produkty destylacji, plastiku, papieru i tektury), Białoruś – 5,1% (paliwo mineralne, ropa i jej produkty destylacji, środki naziemnego transportu, oprócz kolejowego, nawozy), USA – 3,9% (pojazdy oprócz kolejowego, maszyny mechaniczne, paliwo mineralne, jej ropę i produkty destylacji) i Włochy – 2,7% (maszyny mechaniczne, tworzywa sztuczne, polimery, produkcja farmaceutyczna). Wśród głównych krajów partnerskich eksport towarów wzrósł w Chinach – 46,4%, w Turcji – 2,3%, a we Włoszech – 1,8%. Jednocześnie spadek wystąpił w Egipcie – 17,5%, w Federacji Rosyjskiej – 13,8%, w Kazachstanie – 11,1% i w Polsce – 8,4%). W okresie sprawozdawczym, wzrósł przywóz niektórych towarów: koks i półkoks z węgla kamiennego dwukrotny wzrost (Polska, Rosja, Kazachstan), ryby świeże, chłodzone lub mrożone – o 26,6% (Norwegia, Islandia, USA), kukurydza – o 21,7% (Francja, Rumunia, Węgry), nasiona słonecznika – 21,5% (USA, Turcja, Francja), pojazdy samochodowe do transportu towarów – o 13,1% (Niemcy, Francja, Rosja), nawozy mineralne lub chemiczne, azot – 7,6% (Rosja, Polska, Norwegia), złożone nawozy – o 4% (Rosja, Białoruś, Finlandia), maszyny rolnicze, ogrodowe czy leśnicze dla przygotowania lub uprawy gruntu – o 2,8% (USA, Niemcy, Francja⁵). Spadek przychodów budżetowych oraz obrotów dewizowych o znaczącej akumulacji długu krajowego i zagranicznego („zadłużenie zagraniczne brutto Ukrainy osiągnęło 134,4 mld dolarów⁶”). Według danych Narodowego Banku, dług zmniejszył się w ciągu roku z 76,6% do 75,7% w stosunku do PKB. Dług publiczny wynosi 27,3 mld dolarów, dług organów regulacji pieniężno-kredytowej – 4,85 mld dolarów, banków 21,6 mld dolarów, innych sektorów gospodarki 81,3 mld dolarów. „Główną walutą zadłużenia zagranicznego Ukrainy pod koniec 2012 roku pozostawał dolar amerykański – 74,7% wartości zadłużenia brutto (na początku roku – 71,9%), udział zobowiązań w euro i rublach rosyjskich na koniec 2012 roku były odpowiednio 10,7% i 2,6⁷”. Znaczny spadek dochodów realnych i poziomu życia ludności (walka z ubóstwem, system wskaźników ubóstwa wyznacza się poprzez specjalną metodykę kompleksowej oceny ubóstwa). Jest ona zgodna ze standardami międzynarodowymi, odpowiednio do których wyznacza się główne wskaźniki, którymi są: poziom ubóstwa, granica ubóstwa i głębokość ubóstwa – jest to miara odchylenia wielkości kosztów ludności biednej od ustalonej granicy ubóstwa. Ubóstwo – jest przyczyną socjalnej katastrofy. Na Ukrainie, jak i na całym postradzieckim obszarze, istnieje unikalny specyficzny fenomen – biedne i ubogie pracujące społeczeństwo. We wszystkich normalnie rozwijających się krajach obecność pracy nie zawsze jest gwarantem rozkwitu i otrzymania

⁵ <http://www.rbc.ua/rus/news/economic/ukraina-v-i-polugodii-2014-g-sokratila-eksport-tovarov-v-14082014133600>

⁶ U. Makogon, *Przemysł Ukrainy w warunkach kryzysu*, IED, Donetsk 2013, s. 7.

⁷ <http://podrobnosti.ua/economy/2013/12/27/950538.html>

wysokiego dochodu, lecz pozwala to na zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych i chroni od ubóstwa. Na Ukrainie natomiast, nawet pracując, można żyć w ubóstwie. Przeciętny Ukraińiec, który ma pracę nie zawsze jest w stanie z pensji, którą zarabia, zapewnić sobie i swojej rodzinie godziwe warunki życia, przez co często ukraińskie rodziny żyją w ubóstwie. Wystarczy powiedzieć, że „średni poziom płacy zarobkowej w 2013 roku na Ukrainie wynosi 250 dolarów”⁸. Jeśli we wszystkich krajach z rozwiniętą gospodarką rynkową rozszerza się rynek pracy przez stworzenie dodatkowych miejsc pracy, przede wszystkim w zakresie usług, również kosztem rozwoju małego biznesu, to na Ukrainie i w WNP tego nie ma, co też komplikuje i utrudnia walkę z ubóstwem. Według wyników badań, „80% ludności kraju przebywa za granicą ubóstwa”⁹ natomiast 20% – znajduje się za granicą ubóstwa skrajnego. Obecnie mamy do czynienia z likwidacją miejsc pracy ze względu na długotrwały „paraliż” produkcji przemysłowej i rolnej, nieobecności systemu dziedziczości i braku ciągłości kadr, sprzedaży a także fizyczne i moralne zużycie całej bazy produkcyjnej krajów. Skutkiem tego stało się drastyczne zubożenie nie tylko masy bezrobotnych czy półbezrobotnych, ale i tych, którzy podejmują miejsca pracy w stanie ich jakościowego regresu. W skali wpływu na dobrobyt ludności, proces ten jest nie współmierny z opieką społeczną. Gaśnięcie pracującej i życiowej motywacji, obniżenie kwalifikacji pracowników, nie tylko gwałtownie zmniejsza możliwości dla fachowego wzrostu i zwiększenia dochodów, ale i stwarza środowisko, w którym ubóstwo postrzega się jako normalny stan. Dzieciom z terenów wiejskich gwałtownie ograniczono dostęp do szkół średnich i wyższych. Wynikiem tego jest fakt, iż młodzież rozważa zasadność swojej dalszej edukacji.

3. STRATEGICZNY MODEL ROZWOJU GOSPODARKI, OPARTY NA WIEDZE I INNOWACJI NA UKRAINIE

Strategia polityki ekonomicznej na Ukrainie po wyjściu z kryzysu i przejściu na drogę stabilnego rozwoju, wyznacza niepodzielny system poglądów na zrównoważoność humanistycznego, socjalnego, ekonomicznego i ekologicznego rozwoju Ukrainy, a także podstawy prawne, zasady, zadania, które są podwaliną opracowania narodowej prognozy stabilnego rozwoju na najbliższą i przyszłą perspektywę. Uważa się, że kluczowym celem, jest stworzenie stabilnego wzrostu gospodarczego. Jest to jedyny sposób na zmianę poziomu życia ludności. Osiągnięcie to można tylko powiększając ogólną efektywność gospodarki Ukrainy. Spełnienie głównego celu wymaga stałej ewidencji i rozwiązania poważnych problemów i czynników ryzyka, np.:

- słabość potencjału eksportowego,
- nierozwinięty rynek wewnętrzny,

⁸ Średnia płaca po Ukrainie <http://index.minfin.com.ua/index/average/?2013>

⁹ Najbiedniejsze państwa w świecie <http://timesnet.ru/blogs/3603>

- brak socjalnej orientacji produkcji,
- wysoki poziom wydatków zasobów,
- niski poziom życia, depopulacja ludności,
- upadek wsi, bezrobocie, na dużą skalę migracja zdolnej do pracy ludności za granicę,
- niski poziom dochodów, jakości życia i bezpieczeństwa większości ludności,
- rozwinięta korupcja; – nieefektywna polityka oświatowa; – niedoskonałość demokracji,
- niedoskonała normatywno-prawodawcza baza zabezpieczenia głównych praw obywateli,
- niezadawalający stan ustawodawstwa w zakresie ochrony środowiska i przejściu do stabilnego rozwoju, niski poziom ekologicznej kultury większości,
- brak skutecznego programowego dokumentu, który wyznacza punkty orientacyjne rozwoju oraz sposoby stabilizacji kraju.

Wyjście z tej sytuacji jest możliwe tylko na podstawie stworzenia nowego ekonomicznego modelu rozwoju kraju. Wznowienie i ożywienie gospodarki, nastawionej na rynki surowców i stare, tradycyjne technologie jest już nieefektywne i nie ma żadnego sensu. Dla stworzenia nowego ekonomicznego, strategicznego modelu rozwoju potrzebne są duże wysiłki i starania państwa, co wymaga czasu i precyzji. Obecnie sytuacja jest skomplikowana, przede wszystkim dlatego, iż należałoby już od tego roku zwalczać zjawiska kryzysowe i zabezpieczać wzrost produkcji. Współczesny finansowo-ekonomiczny kryzys ukazał problem roli państwa w rynkowej gospodarce. Wiadomo, że materialno-techniczną podstawą wyjścia ze wszystkich rodzajów kryzysów i przechodzenia cykli koniunktury jest naukowo-techniczne doskonalenie produkcji i przejście do nowego etapu rozwoju. Warto zwrócić uwagę na to, że od momentu uzyskania przez Ukrainę niepodległości w 1991 roku, jej polityka skupiała się na nieustającej walce politycznej o władzę. Państwo spełniało aktywną politykę fiskalną i ponownym podziale środków w celu ubezpieczenia społecznego. Uważa się, że Ukraina powinna skupić się na realizowaniu aktywnej polityki, skierowanej na poprawę gospodarki poprzez rozwój czołowych technologii na podstawie osiągnięć nauki, techniki i technologii oraz przejścia gospodarki na innowacyjną drogę rozwoju. Państwo powinno być efektywnym środkiem, nie tylko przebudowy sił produkcyjnych i naukowo-technicznego doskonalenia produkcji, ale także poważnych przemian w finansowo-ekonomicznym zakresie. Dlatego też można stwierdzić, że w celu przezwyciężenia finansowo-ekonomicznego kryzysu w jakim znajduje się Ukraina i przejścia na oczekiwany przez wszystkich wzrost, budowy postindustrialnej, innowacyjnej gospodarki, państwo musi wrócić do regulacji społeczno-ekonomicznego rozwoju. Przede wszystkim należałoby przejść do państwowego, strategicznego planowania i prognozowania rozwoju kraju na długoterminowy (20–25 lat), średnioterminowy (5 lat) i najbliższy (1 rok) okres a także zwiększyć do trzech lat termin, na który składa się państwowy budżet Ukrainy (z rozbiciem w latach). Poważnym zagrożeniem dla Ukrainy jest szara

strefa, której oddzielnymi elementami są: narkobiznes, korupcja i finansowanie terroryzmu. Są to problemy, które należą do globalnych problemów współczesnego świata. Należy uznać, że sformowana i rosnąca szara strefa na Ukrainie stwarza realne zagrożenie dla demokratycznego rozwoju państwa i negatywnie wpływa na wszystkie aspekty życia społecznego, takie jak: gospodarka, polityka, zarządzanie, sfera socjalna i humanitarna oraz relacje z innymi krajami. Ponieważ „objętość szarej strefy na Ukrainie obejmuje prawie 40% PKB”¹⁰ ten problem musi stać się jednym z kluczowych w trakcie przygotowywania planu działania na rzecz wyjścia ukraińskiej gospodarki z kryzysu.

W celach zabezpieczenia stabilnie zarządzanego i przewidującego rozwój gospodarki Ukrainy i jej regionów, należy również całkowicie zmienić rolę państwa w systemie stosunków rynkowych na podstawie najnowszych modeli regulacji gospodarki koniunkturalnej i wzrostu ekonomicznego, wzmocnić jego wpływ na działalność inwestycyjną i wyrabianie innowacyjnych form konkurencyjnego gospodarowania. Należy wyznaczyć priorytetowe kierunki rozwoju gospodarki, którymi powinny być branże z wysokim progiem rentowności. Według opinii naukowców, ważne obszary (poza istniejącymi, np. metalurgii, chemii, budowy samolotów i statków) mogłyby stać się naukowo stosowane opracowania technologii kosmicznej, technologii programowania i technologii internetowej, a także produkcji żywności ekologicznej i przemysłu lekkiego oraz skutecznego wykorzystania terenów rekreacyjnych itp. w celu rozwiązania wszystkich problemów społecznych w osiągnięciu zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Dlatego ważnym zadaniem jest zmienić politykę w sferze społecznej, główne kierunki transformacji to: ochrona zdrowia ludzi, która będzie pomocą w poprawie sytuacji demograficznej; zabezpieczenie gwarancji socjalnych ludziom, którzy takiej ochrony potrzebują; osiągnięcie standardów jakości życia, przyjętych w krajach rozwiniętych; humanizacja stosunków społecznych przez reformę systemu zarządzania, edukacji, nauki, kultury duchownej i lecznictwa. Wszystko to powinno znaleźć odzwierciedlenie w strategii w ujęciu krótko- i długoterminowym. Baza dla zabezpieczenia konkurencyjnej gospodarki jest elementem innowacji.

Tworzenie społeczeństwa opartego na wiedzy, jako nowego etapu społeczno-gospodarczego w XXI wieku uwarunkowało szczególną rolę wiedzy, umiejętności oraz doświadczenia we współczesnej cywilizacji. Przewagi konkurencyjne krajów mniej określone bogactwem zasobów naturalnych i taniej siły roboczej, lecz bardziej innowacjami technicznymi i zastosowaniem wiedzy i umiejętności, które zajmują pierwsze miejsce wśród czynników rozwoju społecznego, przyczyniają się do osiągnięcia uzupełniających celów zrównoważonego wzrostu gospodarczego, zwiększają społeczny materialny dobrobyt i rozwój człowieka. „Główną cechą konkurencyjności kraju jest jego zdolność do tworzenia i szybkoego opanowania naukowych, technologicznych, przemysłowych, organizacyjnych

¹⁰ Szara strefa, http://censor.net.ua/news/242849/tenevaya_ekonomika_v_ukraine_sostavlyayet_40_minekonomiki

innowacji”¹¹. Należy zatem zwrócić uwagę na to, że Ukraina nie straciła humanitarnych, geopolitycznych, gospodarczych, naukowych i technicznych zalet takich jak: wygodne położenie geograficzne, wykwalifikowana kadra, wysoki poziom zdolności naukowych i technologicznych. Aby zrealizować te cele niezbędne jest pilne opracowanie i odpowiednie zatwierdzenie programu strategicznego, innowacyjnego rozwoju kraju na kolejną dekadę i kolejne 25 lat, aby opracować i przyjąć specjalne prawa Ukrainy dotyczące pomocy państwa na rzecz rozwoju wysokich i potężnych technologii oraz infrastruktury innowacyjnej. Aby poprawić organizacyjną innowację przy Gabinetie Ministrów Ukrainy trzeba zorganizować rady gospodarcze składające się z grona wysoko wykwalifikowanych specjalistów i naukowców. Stworzyć w składzie państwowego budżetu tak zwany „budżet rozwoju innowacyjnego”, kosztem którego da się przewidzieć wydatki na poszczególne programy budżetowe, na finansowanie państwowego zamówienia na innowacyjną produkcję, finansowe wsparcie infrastruktury działalności innowacyjnej itd. Wprowadzić państwowe gwarancje i mechanizmy stymulacji sprzyjające oszczędnościom obywateli w inwestycje długoterminowe. Sformułować priorytety naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej działalności i opracować mechanizmy ich odnowy i realizacji. Zachować te, które zabezpieczają naukowe osiągnięcia i perspektywy rozwoju, takie jak opanowanie nowych źródeł energii, wysokotechnologicznych branż przemysłu, inżynierii mechanicznej, stworzenie przemysłu nanomateriałów, biotechnologii, a także technologiczny rozwój rolniczo-przemysłowego kompleksu, przemysłu chemicznego i technologii farmaceutycznych, wprowadzenie nowych technologii i sprzętu w medycynie oraz technologie informacyjne i komunikacyjne. Należy stworzyć placówki innowacyjnego ukierunkowania na wzór czołowych europejskich i światowych uniwersytetów, wprowadzić realne warunki dla zachęty stworzenia partnerstw, aliansów i innych struktur organizacyjnych, które łączą naukę, rozwój, produkcję i zabezpieczają możliwość realizacji projektów o dużej skali, a także stworzenia i opanowania produkcji wysokotechnologicznej.

Ważnym warunkiem realizacji tej strategii jest wsparcie inwestycyjne. Nowoczesne finansowo-gospodarcze i polityczno-ekonomiczne kryzysy są uzasadnione. Są one karą za amoralne dążenie do zapewnienia własnego dobrobytu w drodze przemocy i oszustwa, również za nienasyconą i bezsensowną chciwość, nareszcie za naruszenie prawa każdego człowieka na pracę i na otrzymanie godnego wynagrodzenia. Krajowi uczeni są przekonani, że przeprowadzenie głębokich ekonomicznych reform i zbudowanie konkurencyjnego państwa jest niemożliwe, dopóki nie zwalczy się korupcji i niekompetentności, bezsensownego przeciwstawiania się i manipulowania świadomością ludzi na korzyść politycznych priorytetów. Nie można odrywać i przeciwstawiać gospodarki i duchowo-moralnych aspektów społeczeństwa i człowieka. Ekonomiczne osiągnięcia są niemożliwe w amoralnym i bezdusznym społeczeństwie. Światowy finansowo-ekonomiczny kryzys jeszcze raz potwierdził, jak niestabilna

¹¹ N. Cycarowa, *Zarządzanie innowacją*, ULGTU, Ulanowsk 2009, s. 84.

i wrażliwa jest gospodarka, zbudowana na spekulacyjnym kapitale. W dzisiejszej sytuacji państwo i społeczeństwo musi zrobić wszystko, aby ożywić etykę pracy, głęboki szacunek do ludzkiej pracy i do ludzi pracy. Jest to bardzo ważny warunek przejścia do rozwoju innowacyjnego. Trwały ekonomiczny wzrost można osiągnąć tylko kosztem efektywności realnego sektora gospodarki, związku finansowych narzędzi z wynikami ludzkiej pracy.

4. FILOZOFIA NOOSFERNA W.WERNADSKIEGO

Aktualnym do teraźniejszości staje się „Noosferny (sfera Rozsądku) paradygmat rozwoju gospodarki, nauki, kultury i edukacji, opracowany przez W. Vernadskiego, co zatwierdza zasadę duchowo-moralnego i pokojowego postępu produkcji społecznej,”¹². Pozwoli to stworzyć antykryzysowe mechanizmy gospodarowania, które są stosowane w każdym kraju na świecie. Głównymi kryteriami efektywności dowolnej gospodarki świata powinny być, nie dochód ani wzrost PKB (choć to ważne), a dobro narodu, poprawa jego warunków życia, zachowanie i odtworzenie przyrody. Filozofia Noosferna zarządzania stosowana jest w praktyce na wielu uniwersytetach i instytucjach badawczych na Białorusi, w Rosji, na Ukrainie i w Niemczech. Za pomocą kompleksu polityczno-prawnego i organizacyjno-administracyjnych środków, przeznaczonych dla władzy, nauki i cerkw w celu, po pierwsze, zachowywania narodu, po drugie, środowiska przyrodniczego, po trzecie, poprawy jakości życia ludzi. Sukces zarządzania Noosfery zależy od krytycznej masy intelektu, nagromadzonego w narodzie, a przede wszystkim – u przedstawicieli państwowej władzy, pracowników kierowania, kierowników systemów nauki i edukacji i działaczy cerkownych. Należy zacząć kształtowanie perspektywy Noosfery i nowego myślenia ekonomicznego, przede wszystkim ważne jest, aby przejrzeć tematy ekonomii i edukacji, które nie mogą być ograniczone do badania problemów reprodukcji tylko towarów, prac i usług, a tym bardziej kapitału. Nauka ma za zadanie badać dogłębnie życie człowieka na Ziemi i jego przejawy we wszystkich okresach biologicznego cyklu egzystencji. Tak więc nauka o ekonomii musi zawierać w swojej wiedzy tematycznej wszystkie inne nauki i dziedziny działalności, co tworzy u ludzi innowacyjne, światopoglądy noosferny, zdolność głębokiego myślenia i działania lokalnego – w interesach swojego kraju i narodu. Na wszystkich etapach i przy wszystkich systemach społecznego odtworzenia rozsądek człowieka występował w różnych formach wiedzy i ucieleśniał się w jego intelekcie, profesjonalizmie i potencjale, a także w technologiach, technologicznych ustrojach progresu naukowo-technicznego i ekonomii organizacyjno-administracyjnej.

W istocie, rozsądek człowieka i jego rozwój, a także planetarne gromadzenie zabezpieczały rozwój i przemianę sposobów produkcji światowych sił produkcyjnych,

¹² M. Rolf, *Wernadskyj, Biosfera i noosfera*, t. 565, TGU, Tambow 2002.

technologii i stosunków produkcyjnych, które zmieniały społeczno-ekonomiczne systemy narodowego odtworzenia społecznego, jego priorytety celowe i wartości. Obecnie głównymi czynnikami przemiany stały się technologiczny rozwój cywilizacji, powiększona potęga gospodarki i negatywne tendencje jej globalizacji. Zaostrzyła się walka o zasoby, świat został podzielony na warstwy zależne od dochodów, zaistniał systemowy kryzys duchowości człowieka wskutek jego alienacji od społeczeństwa. W wyniku tego, ludzkość stanęła przed zagrożeniem ogólnocywilizacyjnego kryzysu i dosięgła, mówiąc w przenośnym znaczeniu „zasięgów wzrostu”. Jak uważają zwolennicy uczenia noosfernego, podstawę na której oparta jest teoria W. Vernadskiego o noosferze, przetrwanie cywilizacji, jest możliwe tylko pod warunkiem harmonizacji wzajemnych relacji człowieka, społeczeństwa i przyrody jako jednego organizmu, który będzie funkcjonował na podstawie globalnego myślenia, rozsądku i odpowiedzialności za życie ludzi na planecie, urzeczywistnionych do odpowiednich społeczno-ekonomicznych praktyk gospodarowania. Inaczej mówiąc, rozwiązywanie problemów noosfernej społecznej reprodukcji musi wychodzić z rozumienia tego, że człowiek jest włączony nie tylko do społeczno-ekonomicznego, socjalno-kulturowego, naukowo-technicznego, społeczno-historycznego, ale i w ewolucyjno-genetycznego globalnego procesu noosferny. Im bardziej rozwinięte są rozumne zdolności, intelekt, kultura, duchowe indywidualne cechy charakteru, tym odpowiedzialniej i kreatywniej stosuje się on do sprawy, tym głębiej i dokładniej przewiduje odległe skutki swoich działań na przyrodę i społeczeństwo, tym więcej skomplikowane zadania rozwiązuje i może wpłynąć na poprawę swojego życia. Rozsądek i Praca podwyższają koszt wyrobu, wprowadzają do obrotu nowe zasoby. Nie mniej istotne jest ich znaczenie dla społecznego rozwoju. Adam Smith ukazał liczne dowody na korzyść tego, że rozsądek zwykłego człowieka doprowadza nie do anarchii, a do powstania nowego porządku. Dlatego jasne myślenie noosferne to obowiązek każdego inteligentnego człowieka i społeczeństwa, ponieważ społeczeństwo nie jest z natury przyrodą daną, jest ono wynikiem działalności ludzi.

Właśnie rozsądek człowieka tworzy społeczeństwo. On sprzyja innowacjom, poprawieniu organizacji społeczno-ekonomicznej działalności, podwyższeniu efektywności produkcji i pełniejszej realizacji potrzeb. Pomaga zaplanować i przewidzieć nie tylko to co jest teraz, ale także perspektywę długoterminową. Rozsądek pozwala koordynować współdziałanie wszystkich elementów systemu: finansów, materiałów, sprzętu, producentów, pośredników i konsumentów. Użycie Rozsądku podwyższa wiarygodność sukcesu w wyborze programowo-celowych metod państwowego kierowania procesami społecznymi i gospodarczymi. Gospodarka noosferna jest traktowana jako sensowny, duchowo-moralny sposób społecznej produkcji przez człowieka, towarów, prac i usług na podstawie doskonalenia systemu korporacyjnych, innowacyjnych, planetarnych, produkcyjnych stosunków i przeważnie postindustrialnych produkcyjnych sił z odpowiednimi wskaźnikami efektywności takimi jak: kreatywny rozwój osobowości człowieka, maksymalne zatrudnienie ludności aktywnej zawodowo, zachowanie przyrody dla przyszłych pokoleń i jakościowe, strukturalne odtworzenie PKB. Ona wyznaczała poziom i tempo naukowo-technicznego postępu, dynamikę wzrostu

gospodarczego i na ogół poziom cywilizacji, a w rzeczywistości jest globalną sprzecznością cywilizacyjnego rozwoju człowieka i ludzkości na naszej planecie jako społeczno-ekonomicznego i biologicznego fenomenu. „Przeszła przez szereg etapów jego powstawania na typologicznym poziomie klasyfikacji rozwoju sił wytwórczych i stosunków produkcji: prymitywnej, niewolnika, poddaństwa feudalnego, kapitalistycznej Azji, a za typologią sił wytwórczych i technologii rozumiemy przedindustrialny, industrialny i postindustrialny sposób reprodukcji społecznej”¹³. Rozsądek i jego gromadzenia zabezpieczały rozwój światowych stosunków przemysłowych i produkcyjnych, które zmieniały sposoby narodowego, społecznego odtworzenia, jego cele, priorytety i wartości.

5. PODSUMOWANIE

Nie zważając na dzisiejszą rzeczywistość i rozumienie miejsca i roli noosfery w cywilizacyjnym rozwoju społeczno-gospodarczym, jest to w zasadzie główny ekonomiczny czynnik pozostający poza świadomym włączeniem stosunków przemysłowych, zwłaszcza poprzez wykorzystanie stosunków towarowo-pięniężnych i ich bezpośrednią wycenę. Antykrzysowy model ekonomicznego życia powinien znaleźć odzwierciedlenie w ustawodawstwie. Niestety, dziś zyskuje na znaczeniu kult władzy, pieniądze, dochody, posady, wielkość kapitału, walka o władzę. Należy zrozumieć siebie i swoje miejsce w świecie. Podobne selektywne podejście jest potrzebne do innowacji. Tylko w tym przypadku będzie możliwe tworzenie odpowiedniej tożsamości narodowej, narodu danego kraju, jego świadomość siebie jako zintegrowanej społeczności wolnych jednostek w społeczno-politycznym, społeczno-ekonomicznym, kulturowym, historycznym, duchownym i moralnym rozumieniu. Ten model rozwoju społeczno-gospodarczego nie należy ślepo kopiować z zachodnich standardów i wartości. Rynek powinien być gospodarką, a nie społeczeństwem. Technologiczna produkcja powinna być produkcją, a nie sposobem życia. Wskazane jest tutaj przytoczyć słowa Konstantyna Kushnera „Światowy kryzys finansowy jest kryzysem stosunków społecznych, w których tylko niewielka mniejszość ma władzę nad pieniędzmi, a większość znajduje się w mocy pieniądza”. Tak jak dzisiejsza sytuacja finansowo-ekonomiczną na Ukrainie jest skomplikowaną, niejednoznaczną i kryzysową, problem znalezienia sposobów stabilizacji pozostaje bardzo aktualny.

BIBLIOGRAFIA

- Cycarowa N., *Zarządzanie innowacją*, ULGTU, Ulanowsk 2009.
- http://zn.ua/ECONOMICS/padenie-promproizvodstva-v-ukraine-v-mae-uskorilos-do-9-3-124190_.html

¹³ M. Rolf, *Wernadskyj, Biosfera i noosfera*, t. 565, TGU, Tambow 2002.

- <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/10/19/310951>
- <http://www.rbc.ua/rus/news/economic/ukraina-v-i-polugodii-2014-g-sokratila-eksport-tovarov-v-14082014133600>
- <http://podrobnosti.ua/economy/2013/12/27/950538.html>
- *Liczba bezrobotnych na świecie*, raport MOP 21.01.2013.
- Makogon U., *Przemysł Ukrainy w warunkach kryzysu*, IED, Donetsk 2013.
- *Najbiedniejsze państwa w świecie* <http://timesnet.ru/blogs/3603>
- Rolf M., *Wernadskyj, Biosfera i noosfera*, TGU, Tambow 2002.
- *Szara strefa* http://censor.net.ua/news/242849/tenevaya_ekonomika_v_ukraine_sostavlyaet_40_minekonomiki
- *Średnia płaca po Ukrainie* <http://index.minfin.com.ua/index/average/?2013>
- Vieliczko M., Efimow V., Imanow G., *Ekonomia i noosfera*, ANO, Sankt-Peterburg 2012.

SOCIO-ECONOMIC „DISEASES” OF UKRAINE

Summary: The article deals with some effects of the global financial and economic crisis on the socio-economic development of Ukraine, in particular on today's long-term problems (“diseases”) of Ukraine's economy, which have caused a critical state of the country. The author of the article demonstrates why it is the result of the crisis of the system and not the crisis of authority. Moreover, the author poses a question whether there is any kind of “treatment” for these diseases as well as if it will be effective and will not cause new serious problems in the country. In particular, the author ponders what new strategy of economic policy development will be necessary for Ukraine.

Key words: Crisis of the system, main problems, a new development strategy, overarching objectives, the implementation of active politics, science, technologies, innovations, strategic planning, the sphere of Sanity, the noospheric paradigm by W. Wernadskyj.

Iryna Dreichuk
Studentka Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii